

ЗАПРОЕКТОВАНИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК «ДІВИЧКИ» – КЛАПТИК КІНБУРНУ НА КИЇВЩИНІ

Прекрасна Є. П.

Національний екологічний центр України

Василюк О. В.

Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України

У даній роботі наведено інформацію про природну цінність та концепцію створення проєктованого національного парку (НПП) «Дівички», що являє собою комплекс заплавних біотопів, лісових масивів та піщаних арен в східній частині Канівського водосховища на Київщині. Для даної території характерне безпосереднє межування піщаних степів з внутрішніми водоймами, найближчими аналогами яких є ландшафти Кінбурнської коси та окремих ділянок Чорноморського біосферного заповідника.

Інформація щодо природної цінності проєктованого НПП була отримана з літературних джерел та наукових обґрунтувань щодо створення заказників «Кілов-Рудяків», «Бориспільські острови» (створені в січні 2011р. рішенням №043-04-VI від 03.02.2011), заказника «Болото біле», та проєктованого заказника «Сошниківський», що входять до складу проєктованого НПП.

Природна цінність проєктованого НПП «Дівички». Територія проєктованого НПП «Дівички» є однією з найцінніших на всій протяжності Дніпровського екологічного коридору в межах України, що зумовлене збігом низки причин:

1. Територія НПП складається зі значної кількості різноманітних біотопів. Складна мозаїка біотопів формує велику кількість екотонів, які, як відомо, відрізняються підвищеними показниками біорізноманіття та утворюють власні особливо цікаві угруповання видів.

2. Частина території НПП, що розміщена в акваторії Канівського водосховища, входить до складу водно-болотного угіддя міжнародного значення «Ділянка Дніпра між Києвом та Українкою» [1].

3. Вся територія НПП, розміщена на березі р.Дніпро, входить до складу військового полігону «Дівички» та Ржищівського військового лісгоспу. З цієї причини протягом багатьох десятиліть територія була значною мірою позбавлена антропогенного впливу. Це пояснюєбереження піщаних кучугур, в межах яких розміщене стрільбище (на незначній частині), що робить їх майже недоступними для відвідування і випасу. Завдяки цьому для проєктованого НПП характерним є надзвичайно високий стан збереження природних комплексів піщаних кучу-

гур. Варто додати, що значна частина земель Мінібронои України може входити до НПП без вилучення. Створення НПП не суперчить задачам роботи військового полігону.

Вся територія проєктованого НПП входити до меж Дніпровського екологічного коридору – одного з основних шляхів сезонних міграцій більшості видів європейських птахів, а відповідно – посідає дуже важливу роль в схемі Національної екологічної мережі України та Всеєвропейській екологічній мережі.

В межах проєктованого НПП трапляються такі рідкісні та зникаючі види, як коручка болотна, пальчатокорінник м'ясо-червоний, любка дволиста, коручка чемерникова, лілія лісова, ковила дніпровська, горицвіт весняний, сальвінія плаваюча та водяний горіх плаваючий. Окрім, того, як вже було зазначено, проєктований НПП складається зі значної кількості біотопів, що значною мірою впливає на різноманіття рослинного світу. Так, тут рослинність представлено такими основними групами, як піщані луки, болотисті луки та болота, заплавні ліси, прибережно-водна та водна рослинність, широколистяні ліси.

Піщані луки сформовані переважно кострицею лучною, куничником наземним та келерією сизою. Флористичне ядро формують щавель горобиний, миколайчики плоскі, гвоздика Борбаша, енотера дворічна, хвощ польвий, полин дніпровський, очиток їдкий, конюшина польова. Піщані луки формують комплекси із справжніми та болотистими луками. Справжні луки формуються угрупованням вівсяниці лучної, куничника наземного, костриці лучної, тонконогу лучного та пирію повзучого. Тут трапляються типово лучні види: волошка лучна, суховершки звичайні, коронарія зозуляча, цибуля гранчаста, конюшина гірська, конюшина повзуча, конюшина лугова, підмаренник справжній, дзвінець малий, осока пухнастоплода, плетуша звичайна, жовтець повзучий, жовтець їдкий, перстач прямостоячий, перстач гусячий, оман британський, деревій майжезвичайний, подорожник ланцетелистий. У комплексі зі справжніми луками на території проєктованого заказника по знижених зволжених ділянках прилеглих до великої кількості внутрішніх водойм островів сформувалися болотисті луки. Вони представлені угрупованнями осоки гострої, осоки високої, вовчого тіла болотного, рідше лепешняку великого. Також тут зростають два види орхідних, що занесені до Червоної книги України – коручка болотна та пальчатокорінник м'ясо-червоний [2].

Ділянки заплавної лісу сформовано головним чином з тополі чорної, верб ламкої та білої, вільхи чорної, поодинокі трапляються граб звичайний та дуб черешчатий. Трапляється аморфа кушова, що

утворює на невеликих ділянках щільні зарості. На заболочених луках зростає також верба попеляста.

Акваторію заток островів та проток між ними займає водна рослинність. Основа водних угруповань утворена рдесником пронизанолистим, гребінчастим, блискучим та плаваючим, ряски малої та трироздільної, а також спіроделою багатокореневою. Тут трапляються рідкісні угруповання водних рослин, занесених до Зеленої книги України – глечиків жовтих, латаття білого та сніжно-білого. Тут відмічено угруповання сальвінії плаваючої та водяного горіха плаваючого – реліктових рослин, що занесені до Червоної книги України (ЧКУ) [2].

Болотна рослинність представлена угрупованнями високоотрав'я очерету звичайного, рідше рогозу широколистого, осок загостреної та гострої, рідше хвощу річкового, лепешняків великого та плаваючого. Тут трапляються такі види, як півники болотяні, вербозілля звичайне, плакун верболоистий, ситник скупчений, вовче тіло болотне. Добре розвиненою є прибережна водна рослинність, флористичне ядро якої утворюють рогіз вузьколистий, очерет звичайний, куга озерна, стрілолист стрілолистий, сусак зонтичний, частуха ланцетна.

Вказаний фрагмент дніпровської надзаплавної тераси презентує рослинні угруповання соснового, мішаного та подекуди листяного лісу, насичені великим флористичним різноманіттям. Флористичне ядро трав'яного покриву утворюють типові бореальні та неморальні види, як конвалія травнева, купина багатоквіткова, орляк звичайний, щитник шартрський та світлолюбиві види – вероніка лікарська, звіробій звичайний, смовдь гірська тощо. Флора даного об'єкту налічує понад 320 видів вищих рослин.

Велику цінність становить степова рослинність, що поширена в місцях виходу пісків борової тераси до Дніпра. За даними М. Федорончука степова рослинність переставлена угрупованнями *Stipeta capillitae* – рідкісного для Київщини угруповання, занесеного до Зеленої книги України, *Elytrigeta intermediae* та *Bromopsideta inermis*, за участі таких видів як цибуля Вальдштейна, шавлія дібровна, рокитник австрійський, ліщиця поникла, гвоздика армерієвидна, аспарагус багатолістий, миколайчики плоскі.

Тваринний світ також представлений великою кількістю видів, серед яких є багато рідкісних та зникаючих. Так, крім типових для заплавної природних комплексів видів, що представлені великим розмаїттям бабок, твердокрилих та інших груп комах, на тут виявлено низку видів, занесених до ЧКУ. З бабок це – кордулегастер кільчастий та дозорець-імператор, з метеликів – махаон, подалірій, поліксена та

ведмедиця Гера. Серед зникаючих видів жуків на території урочища знайдено жука-олень та вусача мускусного [3].

Значні масиви мілин, ділянки, зайняті водною рослинністю та затоплені вирубки є важливим місцем перебування та нересту більшості видів риби Канівського водосховища. Акваторію водосховища та внутрішні водойми населяють біля 30 видів риби, з яких щипавка, чеський йорж, синець, чехоня, білізна та сом охороняються згідно положень Бернської конвенції (БК).

Тут трапляється 9 видів амфібій. З них деревна жаба, тритон гребінчастий та кумка звичайна охороняються міжнародною Червоною книгою, а часничниця, зелена ропуха та гостроморда жаба – БК. З поширених на території проєктованого національного природного парку плазунів, прудка ящірка та болотяна черепаха охороняються БК, а рідкісна неотруйна змія мідянка занесена до ЧКУ [3].

Найбільш численною групою тварин на вказаній території є птахи. Не даремно територію включено до міжнародної мережі ІВА територій за номером 017. Всього зареєстровано 220 видів птахів [4].

Особливу цінність становлять популяції денних та нічних хижих птахів, адже тут поширена сіра та вухата сови, сич хатній, яструб великий та підсоколик великий, канюк звичайний та зимняк. Усі ці птахи охороняються згідно Додатку II до БК. Періодично трапляються зальоти рідкісних червонокнижних хижаків: підорлика малого, зміїєда та шуліки рудого, курганника. На гніздуванні тут відмічені боривітер звичайний, шуліка чорний. На островах також відмічені випадки полювання дорослих та молодих особин орлана-білохвоста, що занесений до Червоної книги України та охороняється низкою міжнародних угод. Гніздуються тут також бугай та бугайчик, лебідь-шипун, гуска сіра, водяна курочка, болотяний лунь, ремез та синиця вусата. Всі ці види охороняються згідно Положень 2 і 3 БК. На піщаних дюнах також гніздує кулик-сорока, занесений до ЧКУ.

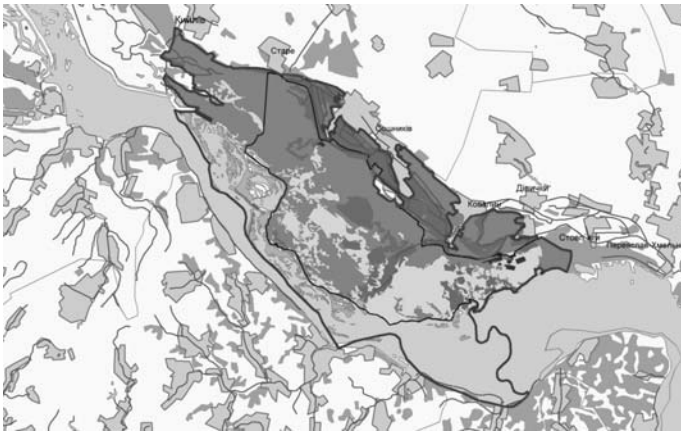
На території об'єкту відмічений горностаї, занесений до ЧКУ, та видра і норка європейська, що крім ЧКУ, занесені до Червоної книги Міжнародного Союзу Охорони Природи та БК. Трапляються тут і рідкісні кажани, такі, як вечірниця мала та нічниця ставкова. Вони охороняються ЧКУ. З червонокнижних тварин варто також відмітити наявність популяцій борсука та видри [3].

Межі проєктованого НПП «Дівички». Проєктований НПП розміщений в межах Сошниківської (біля 28 290 га), Старівської (біля 1800 га) та Головурівської (біля 4900 га) сільських рад Бориспільського району, а також Ковалинської (біля 2 200 га) та Дівичківської (біля 560 га) сільських рад Переяслав-Хмельницького району. Основна

частина НПП розміщена в межах Сошниківської сільради Бориспільського району. Загальна площа НПП 37 650 га, з яких землі Ржищівського військового лісгоспу та танкового полігону «Дівички» складають біля 18 100 га.

До складу НПП входять Ржищівський військовий лісгосп та розміщений в його межах танковий полігон «Дівички» (16 648 га), лісові масиви Кийлівського (кв.кв.48, 53-89) та Старинського (кв.кв. 15-33, 38-66, 71-72, 75-76) лісництв Бориспільського ЛГ, Стовп'язького лісництва (кв.кв. 1-27, 29-35, 37-64) Переяслав-Хмельницького ЛГ та притерасні болота в межах Дівчиківської, Ковалинської, Сошниківської, Дівчиківської та Головурівської сільських рад а також вся акваторія Канівського водосховища з розміщеними на ній островами та заплавними комплексами в межах Сошниківської та Головурівської сільських рад.

Загальна схема проектного НПП «Дівички» показана на рис. 1.

Рис. 1. Загальна схема розміщення проектного НПП «Дівички» та його біотопів

Примітка: світло-зеленим позначено острівні біотопи, темно-зеленим – лісові, жовтим – біотопи піщаних степів, синім – болотні біотопи та внутрішні водойми.

Основними формами антропогенного впливу на територію проектного НПП сьогодні є військова діяльність (масштаби якої лишаються недослідженими), заліснення, мисливство та рибальство, рекреація, заїзди автотранспорту. На нашу думку, створення НПП «Дівички» зможе стати тим механізмом регулювання господарської діяльності в НПП, що необхідний для подальшого збереження цієї унікальної

території. Крім того, проєктований НПП ідеально доповнює мозаїку існуючих об'єктів ПЗФ, серед яких і новостворені заказники «Кілов-Рудяків» та «Бориспільські острови», що створює ефективний комплекс охорони цієї ключової території Дніпровського екологічного коридору.

Література

1. Водно-болотні угіддя України. Довідник / Під ред. Марушевського Г. Б., Жарук І. С. – К. : Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл, 2006. – 312 с., 16 кольорових ілюстрацій.
2. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.
3. Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.
4. ІВА-бюлетень, 2005-2006. Українське товариство охорони птахів, 2006.